a. 1917, ja jätkas siis oma teaduslikku tegevust eradotsendina Peterburi ülikoolis, saades peale revolutsiooni määraliseks õppejõuks. Ebasoodsais oludes töötades jäi P. haigeks kopsupõletikku, millele järgnes tiisikus, ja suri 28. XI 1923 Peterburis. Tema töist, mis suuremalt osalt ilmunud peale ta surma, mainitagu peale ühe venekeelse füsioloogia-õpperaamatu: Das Wellenphänomen des Lebens (Leipzig, 1923), Сон и его значение (Petrograd, 1923), Строители жизни (Leningrad, 1925), Ритм жизни и творчества (*ibid.*, 1925), Питание и жизнь (*ibid.*, 1925); peale selle on temalt ilmunud rida artikleid ajakirjus. Tema tööde avaldamine jätkub Venemaal tema lese korraldusel, kelle käes käsikirjad säilinud, ja prof. V. M. Behterev'i toimetusel

J. Johanson - Pärna'lt Tallinnast saadud andmed. *T.*

PÄRNA, vt. **JOHANSON-PÄRNA.**

PÄTS, Konstantin, riigimees, ajakirjanik, tulundustegelane, sünd. 11. II 1874 Pärnumaal Tahkurannas Viljandimaalt pärit talupidaja pojana, õppis Riias kreeka-õigeusu vaimulikus seminaris ja Pärnu gümnaasiumis, astus siis a. 1894 Tartu ülikooli õigusteaduskonda, mille lõpetas a. 1898 kandidaadi astmega. Aa. 1898—99 teenis P. ühe aasta vabatahtlikuna Pihkvas 96. Omski jalaväe polgus, lahkudes sõjaväeteenistusest tagavaraväe-lipnikuna. Loobunud oma esialgsest kavatsusest jääda Tartu ülikooli juurde valmistuma Balti eraõiguse õppetoolile siirdus P. a. 1900 Tallinna ja hakkas vannutatud advokaadi J. Poska (vt.) abiliseks. Vaevalt üheaastase teotsemise järel sel alal otsustas ta aga asuda laiemale tööpõllule ja andus ajakirjaniku ning politikamehe tegevusele. Seni oli Põhja-Eestis Eesti rahvuspolitiline liikumine olnud õieti kahvatuilmeline ja jõuetu. Ajakirjanduse alal andis tooni paindlik venestaja J. Kõrv (vt.) oma »Valgusega«, A. Busch'i (vt.) »Eesti Postimees« ja M. Neumann'i (vt.) »Uus Aeg« ei esindanud samuti mingisugust kindlat politilist suunda. Ometi oli ka Põhja-Eestis sajandi vahetuseks kujunenud küllaltki kandev pind mingisuguse julgema eestipärase politilise orientatsiooni jaoks. 90-date aastate hoogus tööstuslik tõuseng (vt. Nikolai II) tõmbas alatasa suureneval määral eesti olluseid maalt Tallinna. Eesti soost majaomanikkude ja ärimeeste kiht kasvas kiiresti nii arvult kui ka jõukuselt ja iseteadvuselt. Samal ajal leidsid maatarahva aktiivsemad elemendid Tallinnas suuremaid elatusvõimalusi osalt vabrikutööstuses, osalt käsitöös ja väikekaubitsemises. Maal valitses maatööliste, rendikoha-pidajate ja väiketalude omanikkude hulgas terav rahulolematus oleva seisundiga. Opositsioon sakslaste tulundusliku surve ja tsaarivalitsuse politikasüsteemi vastu ühendas veel eesti edumeelse linnakodanluse, kehvemad maarahva ollusèd ja alles kujuneva tööstusproletariaadi üheks ühiskondlikuks rindeks. Põhja-Eestis kerkib XX sajandi alul noorema haritlaspõlve hulgast esile rida uusi politilisi kujusid (J. Teemant, O. Strandmann, M. Pung, vt. neid j. t.), kes mainitud kihtide organiseerijatena toovad jõurikka liikumise Põhja-Eesti politilisse ellu. Selle haritlaste rühma tunnustatud juhiks saab P. oma päevalehe »Teatajaga«. »Eesti Postimehe« toimetuses töötava E. Wilde'ga (vt.) mõtteid vahetades Eesti politika seisundi üle jõudis P. otsusele Tallinna politilise päevalehe asutamise tarvilikkuse kohta. Uut üritust toetas rida nooremaid haritlasi ja üliõpilasi (peale eelnimetatute V. Lender, F. Karlson, N. Kann j. t., vt. neid). Hoolimata kõigist raskusist saadi lehe väljaandmiseks luba ja hangiti vajalised ainelised vahendid. 10. XI 1901 alustas »Teataja« P.-i toimetusel ja väljaandel oma ilmumist. P. lõi tiheda kaastööliste ja kirjasaatjate võrgu ning koondas toimetusse head tööjõud vabameelsete, radikaalsete ja sotsialistlikkude haritlaste ringkonnast (E. Wilde, O. Münther, H. Pöögelmann, M. Martna j. t.). Olles ise mõõdukas radikaal osutas P. suurt sallivust ja andis oma lehes pahempoolsemaile mõttesuundadele meeleldi ruumi. »Teataja« rühma kirju koosseis, tsensori karmus, mida P.-i osav diplomaatia suutis siiski mõnevõrra pehmendada, ja vist küll ka täieliku selguse puudumine rühma enamiku ilmavaatelistes alustes, — need asjaolud ei lasknud uut päevalehte esitada täiesti selget ja kooskõlastatud politilist programmi. Ühine joon, mis ometi ühendas kõiki »Teataja« ümber koondunud elemente, oli tulundusliku momendi rõhutamine tugeval kujul. »Majandus« oli see uus hüüdsõna, mille »Teataja« rühm oma lipule kirjutas, püüdes asendada senini Eestis valitsenud ja eriti »Postimehe« ringkonna poolt kultiveeritud idealistliku ideoloogia ajaloolismaterialistlikuga. Tulunduslikud vahekorrad määravat ühiskondliku arengu suuna ja käigu. Ühiskond jagunevat eri kihtidesse, kellede tulunduslikud huvid erinevad märksa teineteisest. Ka eesti rahvas koostuvat mitmest eri kihist. Rahva üldine tasapind tõusvat ainult siis, kui paraneb kõigi kihtide, eriti kõige rohkearvulisemate, seisund. Et oma tulundusliku alust kindlustada, peavad kihid võitlema endi eluliste huvide eest. Rahva suuremal hulgal, eriti kehvemail kihtidel olevat tulunduslikud küsimused eluküsimuseks. Seepärast lubab »Teataja« nende küsimuste valgustamise rahva laiemate hulkade huvide seisukohalt